

Юрій Бабюх

**ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ
НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ
В МОЛДАВСЬКІЙ АСРР**

З утворенням у складі УСРР Молдавської автономії пов'язана низка етнічно-національних проблем та процесів, які можна розглядати як в контексті радянської політики періоду НЕПу – «коренізації», так і з точки зору далекоглядних політичних перспектив радянської влади після розв'язання «бессарабського питання».

Дане дослідження має на меті висвітлити основні напрямки національної політики радянської влади в МАСРР, їх специфіку з урахуванням етномовних, культурних, геополітичних особливостей регіону. Адже, як відмітила З.В. Нечипоренко, в УСРР запровадження коренізації уже на теоретичному рівні позначилося регіональними особливостями, оскільки до неї схвально поставилися на всіх рівнях адміністрації у регіонах із переважно аграрною специфікою й українською ідентичністю: на Київщині, Волині, Поділлі, Полтавщині і Чернігівщині, проте, опозиційно до українізації були налаштовані російськомовні (точніше зрусифіковані в період існування Російської імперії) промислові регіони Півдня і Сходу України¹.

Власне україномовні й молдавські райони придністровського регіону з переважаючим сільським населенням насторожено сприймали радянську владу, як таку, що об'єктивно була відділена від них мовним бар'єром. Тому не дивно, що часто місцеві партійні еліти в умовах національної реформи виявляли почуття відчуження навіть від території, на якій працювали. Це негативно позначалося на перебігу національної реформи у цих регіонах. Зрештою, очевидною для більшовиків стала проблема кадрового забезпечення коренізації.

Проте, найбільшими проблемами проведення коренізації в МАСРР були по-перше, відсутність чіткого уявлення про спрямування молдавської національної політики та невиробленість послідовних кроків щодо її втілення; по-друге, великий відсоток в республіці представників інших національностей, що зумовило гостроту боротьби у мовно-культурних та інших питаннях (крім

¹ *Нечипоренко З.В.* Регіональні особливості політики коренізації (українізації) в УСРР // Автореф. дис. канд. іст. наук: Черкаси, 2006. – 20 с.

того, до 1924 р. в багатьох районах новоствореної автономії вже втілювались ідеї українізації).

Сьогодні, аналізуючи та узагальнюючи різні точки зору з приводу реалізації молдавської національної політики, можна зробити висновки про наявність двох основних теорій навіть щодо існування молдавського народу – прорумунської та сфокусованої на відстоюванні самобутності молдавського народу.

З точки зору «румунізаторів», що відстоювали ідею Великої єдиної Румунії, існування молдавської держави, молдавського народу, молдавської культури і молдавської історії в цілому – прикра помилка, що порушила цілісність румунського етносу, суверенітет єдиної румунської держави. Еклектичне поєднання різноманітних фрагментів молдавської, валаської, трансільванської й румунської історій, зображення всіх слов'ян і особливо дореволюційної Росії та СРСР у вигляді запеклого ворога молдаван («бессарабських румун») були тими аргументами, за допомогою яких доводилась основоположна теза спільної «історії румун». Саме в такій системі координат критерієм суспільного прогресу, моральної виправданості, прогресивності й моральності того чи іншого історичного факту чи історичного діяча ставали сприяння чи перепона вирішенню наперед визначеного надзавдання – державного єднання всіх «румун» і всіх «румунських територій»².

Схожої позиції дотримувався й співробітник Каліфорнійського університету Ніколас Діма, монографію якого «Бессарабія й Буковина. Радянсько-румунська територіальна суперечка» було опубліковано в 1982 р. в Нью-Йорку. Автор однозначно вважає молдаван румунами, докладно аргументує цю точку зору.

З іншого погляду, молдавський народ існує як самостійний суб'єкт історії, що має свої звичаї, традиції, мову, які в цілому відрізняють його від румунського етносу. Цю точку зору послідовно обстоював Й.І. Бадєєв, який стверджував, що в процесі утворення румунської нації бессарабські й українські молдавани участі не брали, оскільки Бессарабія в той час вже була відділена від Румунії. А капіталістичний спосіб виробництва і буржуазне суспільство склалося в цих народностей тоді, коли вони жили в окремих державах. Румунська молада буржуазія і бояри десятиліттями переробляли на румунський національний лад західноєвропейську, особливо французьку, культуру. Бессарабські й українські ж молдавани пережили процес краху феодалізму і становлення капіталістичної культури виключно під впливом Росії та України³.

² *Бабилунга Н.В.* Приднестровская Молдавская Республика: непризнанное государство и его историография // *Общественная мысль Приднестровья.* – Тирасполь. – 2006. – №1. – С. 3-4.

³ *Галущенко О.* Борьба между румынизаторами и самобытниками в Молдавской АССР (20-е годы) // *Ежегодный исторический альманах Приднестровья.* – 2002. – № 6.

Прихильники цієї точки зору апелюють не так до геополітики, як до історії. З врахуванням того, що формування народу – процес довгий та складний, у ній виділяють декілька етапів:

1. Період до появи в Нижньому Подунав'ї романської (латинської) мови, тобто до початку нашої ери. В ті часи на північ і південь від Дунаю проживали фракійські племена – гети і даки.

2. Утворення римської провінції Дакії й поява романізованого населення, що розмовляє латинською мовою у ході римських завоювань I-III ст. н.е.

3. Час так званого «великого переселення народів» – IV-VI ст. і поступова ліквідація римського впливу на місцеве населення.

4. Розселення слов'ян в областях на північ і південь від Нижнього й Середнього Дунаю в VII-XII ст. Змішування їх з місцевим романізованим населенням. Утворення романської народності волохів, найближчих предків східно-романських народів, і формування слов'янських народностей – сербів, болгар та інших.

5. Виділення молдавської народності як особливої етнічної спільноти (XIV століття).

6. Формування молдавської нації (XIX-XX ст.)⁴.

З точки зору адептів самобутності молдавського етносу Молдавська АСРР – це закономірне (хоча й штучно створене) державне утворення молдаван, які тривалий час були позбавлені власної державності, але як будь-який народ її прагнули. Що ж до питання, чи є молдавани етнічними румунами, то воно лишається відкритим до нашого часу. Як бачимо, думки вчених з цього приводу розходяться.

Реалії 20-30-х рр. показали, що основними дійовими особами і представниками прорумунських та промолдавських настроїв (крім українського та союзного керівництва) при проведенні національної політики в МАСРР стали відповідно румунські емігранти й бессарабські біженці, які під час Першої світової війни опинилися в Росії, а пізніше створили свої організації. Напруження між ними згладжувалось під час громадянської війни за рахунок необхідності спільної боротьби з білогвардійцями та іноземними військами, але в повоєнний період значно загострилось.

Об'єднавчою ідеєю румунських та бессарабських комуністів на початку 20-х рр. стала ідея активного використання придністровських територій для поширення світової революції на базі марксизму-ленінізму. Спільними зусиллями вони вербували студентів в Румунський сектор Комуністичного університету національних меншин Заходу (КУНМЗ) для подальшої їх роботи в Румунії, намагалися організувати роботу на узбережжі Дністра для боротьби з румунським шпionaжем і т.д.

⁴ *Мохов Н.А.* Формирование молдавского народа и образование Молдавского государства. – Кишинев, 1959. – С. 7.

Черговий сплеск боротьби між протиборствующими сторонами був пов'язаний з рішенням Комінтерну (у серпні 1922 р.) про входження бессарабської підпільної комуністичної організації до складу комуністичної партії Румунії. Переважна більшість бессарабських підпільників, які орієнтувались на Росію й виступали за збереження бессарабської комуністичної організації як складової частини Російської компартії більшовиків, негативно сприйняли таке рішення Виконкому Комінтерну.

Насправді відносини між ними захмарювало зверхнє ставлення румун до молдавської культурної самобутності⁵. О.С. Галущенко зазначає, що основою цих протиріч була різна оцінка бессарабськими та румунськими комуністами самого факту існування молдавського етносу⁶. Перші, які виходили з того, що молдаване є окремим етносом і орієнтувались на повернення Бессарабії Росії, були змушені формально підкоритися волі Комінтерну. Другі оцінювали рішення Комінтерну як закономірне, вважаючи молдаван етнічними румунами і орієнтуючись на остаточне входження Бессарабії до складу Румунії.

Новостворена МАСРР стала тим суперечливим об'єктом, навколо якого розгорнулася подальша боротьба «прихильників самобутності» молдаван з «румунізаторами», а також обох цих груп з генеральною лінією комуністичної партії СРСР. Як з'ясувалося дещо пізніше, офіційній владі були невідомі не лише прорумунські настрої, але й ідеї розвитку власне молдавської нації. У радянських наукових колах перших називали «румунськими буржуазними націоналістами», а других «молдавськими буржуазними націоналістами», перших було звинувачено в спробах відділення Молдавії від Радянського Союзу, а других – в надмірному захопленні специфічними особливостями молдавської нації⁷.

В офіційній владі не було єдиного розуміння не лише загальних ідей етнокультурного розвитку придністровських територій, а й окремих складових його аспектів. Гостро дискусійною, зокрема, виявилася проблема мови та шрифту молдавської республіки. На загальних зборах молдаван і бессарабців молдавської секції одеського губкому КП(б)У від 16 травня 1924 року ставилося завдання створити

⁵ Шорников П.М. Молдавская самобытность: Монография. – Тирасполь, 2007. – С. 236.

⁶ Галущенко О. Молдаване или румыны? Взаимоотношения между бессарабцами и румынскими политэмигрантами накануне создания Молдавской АССР // Приднестровье XXI век. Интернет-издание тираспольской школы политических исследований. – Вып. 20. – 2009. Режим доступа: <http://www.pmr21.info/article.php?art=110>.

⁷ Стратієвський К.В. В числе первых жертв сталинщины // Востанавливая правду истории. – Кишинев, 1988. – С. 85-86

літературу молдавською мовою й зайнятися в молдавських районах висуненням молдаван на відповідальну радянську, партійну та кооперативну роботу, підіймалося питання про мову, якою буде видаватися молдавська газета, а також зверталася особлива увага на перехід діловодства на молдавську мову⁸.

У тезах з організації мережі культурно-освітніх закладів молдавською мовою в Україні, що розглядались в липні 1924 року, висловлювалася думка про політичну й культурну доцільність переходу на латинський алфавіт й румунську мову, як більш культурно розвинуті. Центром, який би направляв розвиток молдавської культури, мала стати молдавська секція одеського ГУБВно. Підкреслювалося, що в усіх молдавських підручниках необхідно відвести відповідне місце для викладу румунської історії. Застереження стосувалися лише їх витриманості з точки зору історичного матеріалізму, для чого мала бути призначена компетентна комісія з політично витриманих і марксистськи освічених кадрів з КУНМЗу в Москві⁹. Для молдавського села, де не розуміли ні української, ні російської мови, пропонувалось приступити до щотижневого видання газети «Червоний орач», реорганізувавши її редакцію.

Утім, лінія на румунізацію не була послідовною, що виявилось у спрямуванні роботи молдавської секції при ГубВНО, а також окружних секцій в Балті та Одесі. Оскільки наближався початок навчального року, головна увага приділялася роботі видавництва. Пропонувалось видавати шкільну літературу переважно латиницею, але щодо іншої політично витриманої літератури допускалося її видання як латинським, так і російським шрифтом.

Одним з пріоритетних завдань молдавської секції був облік вчительських та інших культурних сил молдаван, а також встановлення однакових форм і принципів викладання в молдавських школах. Одночасно з'ясовувалось питання про кадровий склад викладачів, здатних обслуговувати короткотермінові курси з перепідготовки молдавських учителів і, залежно від результатів, розробки відповідних навчальних програм.

Суперечності між бессарабцями та румунськими політичними емігрантами, які практично вщухли під час спільної боротьби за ухвалення політичного рішення про створення Молдавської республіки на лівому березі Дністра, проявилися знову після того, як процес увійшов у стадію практичної реалізації¹⁰. Коли українське керівництво

⁸ ДАОО, ф. П-3, оп. 1, спр. 1239, арк. 1-3.

⁹ Там само, арк. 29-30

¹⁰ *Галущенко О.* Борьба между румынизаторами и самобытниками в Молдавской АССР (20-е годы) // Ежегодный исторический альманах Приднестровья. – 2002. – № 6. Режим доступу: <http://www.iatp.md/articles>

доручило очолити його бессарабцям, зокрема А. Грінштейну, якого призначили головою організаційної комісії, це викликало гостре незадоволення румунських політемігрантів. Зокрема, секретар ініціативної групи Іон Дік, який прибув з групою студентів Університету народів Заходу для вивчення, обстеження і культурної роботи в молдавських районах, в листі в ЦК РКП(б) писав, що в даному випадку «особистість визначає історію», тому це призначення слід вважати прикрою помилкою, яку потрібно терміново виправити¹¹. Виправляти помилку розпочав особисто, почавши збирати відповідні підписи від імені нібито ініціативної московської комісії з утворення Молдавської республіки. За дорученням Діка одним із студентів Румсектору КУНМЗу була написана заява в ЦК РКП, в молдавську секцію губкому, а також Раковському, Фрунзе, Котовському з вимогою відкликати Грінштейна, й на його місце висунути румуна або молдаванина¹².

Проте, бюро одеського губкому категорично підтримало А.Л. Грінштейна, відзначивши, що вся робота зі створення МСРР має підпорядковуватись оргкомісії, і запропонувавши І. Діку перейти в його підпорядкування. Заяву щодо Грінштейна ухвалили вважати безпідставною, а оскільки вона носить дезорганізаційний характер, то при повторенні схожих заяв Діка мали негайно відкомандирувати з Одеської губернії в розпорядження ЦК¹³.

Головним об'єктом дискусії між румунізаторами й прихильниками самобутності молдаван було мовне питання. Основним аргументом румуністів була теза про молдавсько-румунську мовну ідентичність. Молдавську мову вони називали «некультурною» й «мужицькою»¹⁴. Серйозні протиріччя серед членів організаційного комітету були й щодо алфавіту. На засіданні організаційного комітету 22 серпня 1924 року обговорювались пріоритети розвитку молдавської мови та культури в МАСРР. Г.І. Старий стверджував, що мова молдаван з лівого берега Дністра «має розвиватися на основі латинської графіки і румунської мови». Ґрунтуючись на цілому ряді лінгвістичних прикладів, він писав, що в молдавській мові без іншомовних слів неможливо розмовляти на найпримітивніші політичні теми, а інколи навіть не вистачає слів для звичайного спілкування. На думку Г.І. Старого, зусилля варто спрямовувати на розширення ареалу вживання румунської мови, оскільки російська для молдаван абсолютно чужа, а російський алфавіт не відтворює правильного звучання молдавських слів. Й.І. Бадеев й А.Л. Грінштейн, навпаки, твердили, що

¹¹ РДАСП, ф. 17, оп. 16, спр. 1522, арк. 105

¹² ЦДАГО України, ф. 1, оп. 20, спр. 1821, арк. 2.

¹³ РДАСП, ф. 17, оп. 16, спр. 1522, арк. 104.

¹⁴ *Шорников П.М.* Молдавская самобытность. – С. 244-247

населення Молдавії розмовляє «мовою змішаною з російською, і для неї чуже все румунське». На їхню думку, лінгвістична політика майбутньої МАСРР мала бути спрямованою «на просту й зрозумілу мову, зберігаючи російський алфавіт»¹⁵.

Мовне питання обговорювалося 19 вересня 1924 року на Політбюро ЦК КПУ. У його постанові зазначалося, що при проведенні національної політики в МСРР слід тримати курс на розвиток народної молдавської мови, а шрифт ввести російський – «кирилицю»¹⁶. Не погоджуючись з таким перебігом речей, «румунізатори» спробували оскаржити даний курс у ЦК РКП(б), і 22 вересня направили туди власні міркування щодо необхідних заходів, пов'язаних зі створенням МР, у тому числі й щодо національно-культурного будівництва в регіоні.

Члени «ініціативної групи» О. Ніколау, Т. Клоран, Вамір, І. Дік, А. Бадулеску, доводили, що вищевикладені заходи ЦК КП(б)У шкідливі для створюваного національного організму й зумовлені, головним чином, незнанням реального стану речей в Бессарабії та Румунії. Посилалися також на введення ЦК КП(б)У в оману деякими некомпетентними товаришами, уповноваженими підготувати проголошення молдавської республіки¹⁷ (слід розуміти, що йшлося про комісію Грінштейна).

Головним аргументом "румунізаторів" була недостатня розвинутість народної молдавської мови. Політичні міркування щодо посилення румунського впливу відкидалися, бо боротьба, мовляв, буде проходити не між мовами, а між двома політичними системами: радянською й буржуазною; і зрозуміло, що переможе система найкраща, тобто радянська. Українські молдавани в свій час були сильно денационалізовані російським царизмом, і в інтересах революції тепер потрібно знову дати можливість розвиватися румунській мові. Розширення ареалу вживання румунської мови матиме велике значення для робітничо-селянських мас Румунії, які наочно переконаються в перевазі радянської системи, як інструменту національного відродження, над буржуазною системою. З тих же міркувань вважалося за необхідне введення латинського алфавіту. Само собою, заходи відродження румунської мови й введення латинського алфавіту мали здійснюватися поступово згідно плану, прийнятого раднацменом наркомосу України.

Аргументи "ініціативної групи", однак, не переконали російське керівництво. 25 вересня 1924 р., розглядаючи питання «Про

¹⁵ *Negru Elena*. Politica etnoculturală in R.A.S.S. Moldovenească (1924 – 1940). Chişinău, 2003. – С. 15- 16.

¹⁶ ЦДАГО України, ф. 1, оп. 16, спр. 1, арк. 117 – 120.

¹⁷ ЦДАГО України, ф.1, оп. 20, спр. 1821, арк. 7.

Молдавську СРР» політбюро ЦК РКП(б) ухвалило прийняти за основу пропозицію ЦК КП(б)У від 19 вересня 1924 року. Відповідно підтримку отримала й лінія на розвиток молдавської народної культури й мови, що відповідало поглядам прихильників самобутності молдаван¹⁸.

Після проголошення Молдавської АССР всю повноту влади на її території було передано Тимчасовому революційному комітету. Затвердження особового складу цього та інших органів влади нової автономії також протікало в рамках гострої боротьби представників різних поглядів на національний розвиток республіки. Як наслідок, у організаційному бюро та ревкомі МАСРР «румунізаторів» представляла лише одна особа. З часом, з ініціативи молдавського керівництва, при підтримці українських партійних лідерів, офіційно перестала існувати румунізаторська течія і в Москві.

Незважаючи на це, проблем національного характеру в МАСРР не поменшало, оскільки навіть серед представників влади Молдавської республіки не було єдності щодо принципових питань національно-культурного будівництва. Г.І. Старий, офіційно не входячи до числа румунізаторів, відстоював ідеї не молдаванізації, а румунізації МАСРР, і боровся за використання латинського шрифту, проти чого в той же час не менш послідовно виступав Й.І. Бадеев. Кожен з них опирався на свою групу прихильників. За словами наркома освіти Г.І. Бучушкана, з самого початку його роботи в Молдавській республіці він зіткнувся з двома поглядами на народну молдавську мову – бадеевці приписували їй самостійний характер, а подекуди й штучно створювали нові молдавські слова, а старовці вважали, що молдавської культури не існує, а молдавська мова всього лише певний місцевий діалект, тому в Молдавії слід запровадити румунську мову та культуру¹⁹. Більшість спірних питань, які виникали між угрупованнями Старого та Бадеева, вирішувалися шляхом звертань до ЦК КП(б)У. Останній робив ставку на примирення суперників, наполягаючи на тому, що пріоритетом в їх роботі має бути виконання постанови політбюро²⁰.

Румунізатори, які працювали в МАСРР – нарком РСІ К.З. Арборе-Раллі, керівник Державного видавництва Молдавії В.П. Попович, народний комісар соціального забезпечення І.Г. Обороча та інші – підтримували групу Старого. Завдяки скоординованим зусиллям їм у перші роки після проголошення автономії вдалося забезпечити

¹⁸ РДАСП, ф. 17, оп. 3, спр. 465, арк. 1.

¹⁹ *Галущенко О.* Борьба между румынизаторами и самобытниками в Молдавской АССР (20-е годы)// Ежегодный исторический альманах Приднестровья. – 2002. – № 6. Режим доступу: <http://www.iatp.md/articles>

²⁰ АГПО РМ, ф. 49, оп. 1, спр. 915, арк. 36-37.

домінування румунської літературної мови, щоправда, як відмічав Г.І. Бучушкан, в найпопулярніших її формах, наближених до молдавської мови. Такою ж мовою друкувалися підручники для шкіл та видавалась газета «Плугарул Рош». За словами Бучушкана, вже через два роки після організації республіки стало зрозуміло, що від цієї мови слід відмовитися й перейти до справжньої молдавської мови²¹. Однак дискусії відновилися на першому ж засіданні оргбюро при слуханні питання про видання букваря і книжки лікбезу російським алфавітом. Старий і Криворуков зійшлися на тому, що з цим слід зачекати до більш детального вивчення питання, а Корнев, не будучи знайомим з предметом, від голосування утримався²².

Остаточно підтвердила попереднє рішення про введення «кирилиці» лише постанова політбюро ЦК КП(б)У від 21 листопада 1924 року, після того як дане питання не змогло вирішити оргбюро ЦК КП(б)У²³. В кінці грудня 1924 р. Держвидав України була направлена телеграма, в якій обласний комітет Молдавської республіки пропонував друкувати всі молдавські книги російським шрифтом. Відповідальність за зміст і редактуру брав на себе областком²⁴.

10 листопада 1925 р. Й.І. Бадеєв у доповіді на II конференції Молдавського обкому КП(б)У про національну політику відмічав, що з самого початку організації Молдавської Республіки довелось зіткнутися з дуже складною національною ситуацією. Важко навіть розібратися, хто є переважною більшістю: молдавани, українці чи росіяни, і де «починається українець і де закінчується молдаван». Важливо було добитися, щоб українські селяни відчували себе рівноправними, оскільки спочатку частина українського селянства однозначно відмовлялася визнавати МАСРР. Ще до організації Молдавської Республіки цілий ряд районів і багато партпрацівників українізувались. Але з моменту створення МАСРР молдавські райони слід було молдаванізувати, українські – українізувати, проте, багато комуністів пішли шляхом найменшого спротиву й русифікувались. Нерозуміння складної проблеми виявили навіть деякі комуністи, вважаючи, що Молдавську Республіку створюють виключно для завоювання Бессарабії. Наголошуючи, що звільнення Бессарабії від румунських бояр є доброю справою, доповідач все ж вважав, що головними практичними питаннями є господарський та культурний розвиток автономії.

²¹ Там само, спр. 1020, арк. 35.

²² *Галущенко О.* Борьба между румынизаторами и самобытниками в Молдавской АССР (20-е годы) // Ежегодный исторический альманах Приднестровья. – 2002 – № 6. Режим доступу: <http://www.iatp.md/articles>.

²³ АГПО РМ, ф. 49, оп. 1, спр. 2, арк. 4; спр. 3, арк. 34 зв.

²⁴ ЦДАГО України, ф. 1, оп. 20, спр. 1932, арк. 129.

Загалом в оцінках Бадеева ситуація не була критичною. Проблему інформаційного простору вдалося вирішити після того, як замість газети «Плугарул Рош», яка видавалася трьома мовами, почали видавати дві – «Плугарул Рош» молдавською, а «Червоний орач» українською мовами. Однак перешкодою в засвоєнні молдавської мови лишалася відсутність підручників, посібників та словників. Молдавською видано підручники для початкової школи; перекладено молдавською мовою низку популярних книг. Бадеев відзначав, що мова цієї літератури ще не чисто молдавська, оскільки містить багато офранцужених румунських слів, однак, висловлював сподівання, що поступово вона буде очищуватись й згодом стане зрозумілою й доступною для найширших трудящих мас МАСРР²⁵.

Остаточну крапку в боротьбі груп Старого та Бадеева і, як наслідок, в альтернативах національної політики було поставлено в кінці 1928 року, коли з автономії було відкликано обох лідерів, «намітивши їх на нову відповідальну роботу»²⁶.

Загальну мовну ситуацію це, однак, не поліпшило. Документи 1930 р. містять констатацію того, що робота з молдаванізації й українізації відстає від запланованих темпів і особливо слабо проводиться після перенесення столиці з Балти в Тирасполь. Практично не змінювалася ситуація в сфері проведення національної політики і в подальшому. Керівні партійні працівники не поспішали переводити свої осередки на кирилицю, а подекуди просто відверто ігнорували молдавську писемність, не бажали вивчати молдавську мову і навіть не направляли своїх підлеглих на відповідні курси з її вивчення, а також не брали на роботу молдавських працівників для коренізації партапарату.

У доповіді на IV об'єднаному пленумі обкому і обласної контрольної комісії, який проходив 21-22 травня 1931 р., відмічалось, що будувати молдавську культуру можна лише коренізуючи апарат, виховуючи нові суспільні прошарки, здатні сприймати нову соціалістичну культуру.

Доповідь містила гостру критику на адресу партпрацівників, які «неправильно розуміють ленінську політику в сфері національної культури», що проявляється передусім в орієнтації лексики молдавської мови на Румунію²⁷. Зазначалося, що така мовна орієнтація є політичною помилкою, і що відповідники радянським термінам – п'ятирічка, ударництво, соціалістичне будівництво, соцзмагання – слід шукати в соціалістичній вітчизні.

²⁵ АГПО РМ, ф. 49, оп. 1, спр. 77, арк. 49–52.

²⁶ АГПО РМ, ф. 49, оп. 1, спр. 1146, арк. 194

²⁷ Там само, спр. 1899, арк. 31-33.

На цьому ж пленумі з промовою, в якій підтримав лінію на молдаванізацію, виступив народний комісар освіти В.П. Затонський. Він пропонував широко використовувати «народну творчість» у вирішенні мовного питання, «якщо якесь слово приживається – його слід вживати і поменше мудрувати над філологією», «... черпати ж вже готову, російську й українську культуру було б невірно, але ще більш невірно, якщо в таких випадках беруть готову мовно споріднену культуру, з якою ми ведемо культурну війну»²⁸.

Проте сталося непередбачуване – вже в кінці 1931 року Молдавським обкомом КП(б)У було розроблено план переходу Молдавської АСРР на латинський алфавіт. За основу пропонувалося взяти прийняту серед молдавського трудящого населення Бессарабії та Молдавії орфографію й на початку 1932 року на засіданні бюро Молдавського обкому КП(б)У було прийнято відповідне рішення. В резолюції з цього питання від 2 лютого вказувалося, що цей захід є доцільним та своєчасним. В подальшій роботі з національно-культурного будівництва пропонувалося виходити з необхідності збагачення молдавської мови загальноприйнятими словами серед «молдаван старої Молдавії і Бессарабії». Культпроп спільно з наркомосвіти і науковим комітетом зобов'язувалися встановити календарні строки переходу на латиницю партійних професійних організацій і радянсько-господарських установ²⁹.

Незважаючи на те, що майже всі члени бюро були прихильниками ідеї самотності молдавського народу, рішення про латинізацію алфавіту не викликало ніякої дискусії. Головним аргументом на його користь було, за словами голови наукового комітету І.В. Очинського, те, що це рішення прийняв ЦК КП(б)У і його слід виконувати³⁰.

Й.В. Сталін роз'яснював, що латинізація молдавської писемності може бути однією з форм зближення і взаємовпливу молдавського та румунського народів. Відмінність політичних систем в Румунії та Молдавії, відсутність форми культурних зв'язків між румунами і молдаванами може бути подолана за рахунок схожої писемності. Необхідність переходу на латиницю пояснював просто: мовляв, румунські буржуазні діячі, посилаючись на те, що в Молдавії існує кирилиця, звинувачували Радянський Союз у русифікації молдавської мови й прагненні повністю ліквідувати молдавську національну культуру. Сталін говорив, що латинізація є лише формою – зміст же має бути соціалістичним, за чим мала слідувати партія³¹.

²⁸ Там само, спр. 1899, арк. 39-41.

²⁹ Там само, спр. 2401, арк. 59-60.

³⁰ Там само, спр. 2068, арк. 5.

³¹ *Галущенко О.* Борьба между румынизаторами и самобытниками в Молдавской АССР (30-е годы). Режим доступу: <http://forum.md/Themes/17024/328707>.

Такий різкий поворот в національно-культурному будівництві спричинив нове посилення румунізаторських настроїв. В автономію з 1932 року почали повертатися на постійну та тимчасову роботу румунські політичні емігранти та бессарабці – прихильники розповсюдження румунської культури, які раніше покинули Молдавську республіку. Оскільки в той час латинізація проходила важко, саме вони її активізували, широко використовуючи румунську літературну мову, офіційно називаючи її молдавською.

Прихильники самобутності Молдавії, незважаючи на проголошену офіційну політику, не поспішали переходити на латиницю. Як наслідок, в МАСРР в перший період проведення латинізації спостерігалось як її ігнорування чи саботаж, так і відверте компрометування.

Ситуація загострилася у другій половині 30-их років, коли знадобилися ідеологічні підтвердження сталінської трактовки загострення класової боротьби в міру просування до соціалізму. Почався пошук «ворогів народу», в ході якого став модним постулат: мовляв, «самобутники і румунізатори лише зовні вели боротьбу між собою, а насправді і ті й інші виявилися шпигунами та підтримували одне одного»³². В цей період пройшли масові арешти як прихильників самобутності, так і румунізаторів; майже всіх було засуджено до розстрілу.

Зрештою до влади в Молдавській республіці знову прийшли прихильники самобутності, проте не бессарабського походження. Як наслідок в цей період зазнає змін і ставлення до національного питання.

27 лютого 1938 року на засіданні бюро Молдавського обкому КП(б)У було прийнято рішення про необхідність переведення молдавської мови на російський шрифт. Мотивувалась ця зміна, поперше, незрозумілістю латинізованого шрифту для більшості молдавського населення, по-друге, відмічалось, що під стягом латинізації шрифту буржуазно-націоналістичні елементи, які в свій час «окопались» в наркоматі освіти, Держвидав і інших установах, по суті проводили румунізацію молдавської мови³³. Санкціонувати цей поворот мали ЦК КП(б)У та ЦК ВКП(б).

19 травня 1938 р. президія ЦВК МАСРР затвердила постанову "Про переведення молдавської писемності з латинського шрифту на російський шрифт", а 12 серпня 1939 р. на сесії Верховної Ради МАСРР було прийнято закон "Про утвердження алфавіту молдавської мови на основі російського алфавіту"³⁴.

³² АГПО РМ, ф. 49, оп. 1, спр. 3610, арк. 84-88.

³³ Там само, спр. 4106, арк. 12-13.

³⁴ НА РМ, ф. 2497, оп.1, спр. 10, арк. 210.

8 березня 1939 р. завідуючий відділом шкіл Молдавського обкому партії Якунін направив в ЦК КП(б)У доповідну записку "Про стан народної освіти по Молдавській АСРР за 1938 рік". В документі відмічалось, що до 1938 року в молдавському письмі був введений латинізований шрифт, а мова румунізована, чим вороги добивались відділення молдавського населення від українського та російського, готуючи відчуження Радянської Молдавії від СРСР. На початку 1938-1939 рр. в молдавській писемності був введений російський шрифт і розпочато перевидання всіх підручників. Однак граматики молдавської мови до цих пір немає, що є великою перешкодою в роботі молдавських шкіл³⁵.

Кампанія реорганізації національних шкіл в МАСРР тривала до 1940 року. Вона супроводилася видаленням з товарного фонду і списанням підручників та соціально-економічної й художньої літератури з латинським шрифтом.

Осмилення ситуації з національно-культурним будівництвом почалося після приєднання Бессарабії до СРСР і утворення Молдавської союзної республіки в 1940 році. Відомий мовознавець, автор молдавських словників А.Т. Борщ в 1956 році писав, що в 20-х, 30-х та 40-х роках суперечки з приводу молдавської мови носили ненауковий характер, оскільки в ті часи в Молдавії навіть не було жодного вченого мовознавця. Зате був потужний ідеологічний тиск: за умов гострої боротьби в сфері національного питання запозичені слова з румунської мови розцінювалися як спроба відчуження МАСРР на користь Румунії.

Борщ відмічав, що молдавська мова безумовно романського походження і в силу цього в найбільш тісному зв'язку з румунською. В них схожі граматична структура і словниковий запас, особливо в літературному варіанті. Мовознавець передбачав, що, оскільки Румунія останнім часом в економічно-господарському та культурному відношенні зближується з СРСР, то їх спорідненні мови в подальшому будуть все більше зближуватися³⁶.

Таким чином, можна зробити висновок, що в 20-30-х роках в МАСРР розгорнулася серйозна полеміка між прихильниками різних поглядів з питання існування та подальшого розвитку молдавського етносу. Боротьба між ними відбувалася в рамках проведення офіційної політики партії в національній сфері – коренізації, а, враховуючи специфіку національного складу автономії – українізації та молдаванізації. Зважаючи на відсутність чітких, зрозумілих і однозначних вказівок "згори" суть, напрями та методи проведення молдаванізації по різному розуміли румунські політичні

³⁵ Галущенко О. Борьба между румынизаторами и самобытниками в Молдавской АССР (30-е годы). Режим доступа: <http://forum.md/Themes/17024/328707>

³⁶ АГПО РМ, ф. 49, оп. 1, спр. 3610, арк. 90.

емігранти, бессарабці та придністровські молдавани. В залежності від зміни зовнішньополітичної ситуації, а також підтримки з боку представників української чи союзної влади в молдавській автономії відбувались зміна влади, а національна політика набувала нових форм.

Особливо помітним і показовим цей процес був стосовно мовного питання, що вкрай негативно відобразилося на ефективності проведення політики молдаванізації, а різкі зміни партійного курсу в національно-культурній сфері по суті призвели до безініціативності органів радянської влади та посадових осіб на місцях.

Дискусії, про які йшла мова, стали підґрунтям формування в Молдові двох різновидів ідентичності – орієнтованої на Румунію і сфокусованої навколо молдавських національних пріоритетів. Гострий конфлікт між Молдовою й Придністров'ям, що належить до розряду "заморожених", спровокований насамперед їхньою несумісністю. Такі помилки у національно-державному будівництві, як утворення молдавської автономії у складі УСРР без належних на те підстав, мають здатність відлунювати у майбутнє, що ми і спостерігаємо нині.